

AYDINLANMA VE EĞİTİM Vecihi TİMUROĞLU

Son yılların en çok kullanılan kavramı “Aydınlanma”dır. Kanımca, Aydınlanma kavramı, özellikle “Cumhuriyet Aydınlanması” biçiminde Atatürk Devrimi’nin tanımı için kullanılıyor. Eğer, Cumhuriyet’in aydınlattığı İslam ortaçağından söz ediliyorsa, bu kavramı kabul etmek olanaklıdır, yoksa, bir şaşırtmacadır. Atatürk Devrimi, Aydınlanma eğiliminin çok ilerisindedir. XIX. yüzyılda, sözü edilen Aydınlanma, tüm etkisini yitirmiştir. Yirminci yüzyılda ise, Marksçı olmayan aydınlar arasında bir düşün devrimidir.

Türk düşün yaşamında, hiçbir zaman Batı’daki Aydınlanma hareketi olmamıştır. Aydınlanma felsefesi kavramı ise, tümüyle yanlıştır. Aydınlanma, toplumsal siyasa eğilimidir. XVIII. yüzyılda toplumun kusurlarını düzeltmeye yönelik bir aydınlar devrimidir. Toplumsal adaleti ve bilgi anlayışını yayararak, toplumdaki ahlak anlayışını, siyasal davranışı ve yaşayış biçimini değiştirmeye çalıştı Aydınlanmacılar. Aydınlanmacılar’ın her biri, ayrı felsefeye sahiptiler. Örneğin, Rousseau (1712-1781), kendisinin kurduğu “Doğal Hukuk Kuramı”nı savundu. Montequieu (1689-1755), olgucu (pozitif) hukuku öne sürdü. Alman Aydınlanmacı Lessing (1729-1781) akılcıdır. Özdekçi (maddeci) izler taşısın da, özgürlükçü ve dinsel hoşgörüyü temel alan bir yazın adamıdır. Rus Aydınlanmacısı Kozelski ise, özdekçi felsefeyi savunmuştur. Kısası, Aydınlanmacıların ortak bir felsefesi yoktur, ama tümünün ortak ülküsü, insanların bilgisizliklerini gidermektir. Aydınlanmacılar, ekonomik gelişme koşullarının belirleyiciliğini dikkate almadıklarından, toplumun nesnel yasalarını ortaya koyamadılar. Özdekçi Kozelski (1728-1794) bile, salt kiliseyi hedef aldı. Tüm amaçları, kilise ideolojisiyle feodal ideolojiyi yıkararak, aklın öncülüğünde yeni bir toplum düzeni yaratmaktı. Tüm toplumsal sınıflara, akıl yargıcının önemini anlatmaya çalışıyorlardı. Kaynağında, kiliseye karşı bir tutumları da yoktu. Tüm amaçları, inakları (dogmaları) yıkmaktı. Dinsel inaklar, halkın bilgi edinmesini engelliyordu. Akıl yargıcının önünde aklanmayan hiçbir dinsel kural, yaşamı belirleyemezdi. İskolastik düşünce yöntemlerini yıkararak toplumu aydınlatmayı başardılar. Rus Narodniklerini ve ütopyacı (düş ülkeci) toplumsalacıları (sosyalistleri) etkilemişlerdir. Fransız Devrimi’nin temelini hazırladıkları bir gerçekçtir.

Türk düşünce tarihinde, aydınlanmacı diyebileceğimiz tek yazar Doktor Abdullah Cevdet’tir (1869-1932). İslam’ın inaklarını akıl yargıcının önünde yargılayan tek düşünürdür. Örneğin, 15 Ekim 1899’da, yazdığı bir yazıda (Havadis), doğa yasalarını, İslam’ın doğa anlayışından daha ileri görüyor: “Halkı bilgisizlik ve sapkınlık içinde tutmak doğa yasaları karşısında olanaklı değildir. Bu durumda, eğitim ve seçim ışığını yok etmeniz, bu yoldaki çalışmalarınız caniliktir. İkinci olarak, bilim isteyin diye buyuran Peygamber ve say-

gın çocuklarına karşı başkaldırı ve saldırdır.” (Bakanlar Kurulu Başkanına Mektup). BU mektubunda, özdekçi bilimsel diyalektiğin yasadını da bildiriyor Vükela’ya: “Dünyada değişime uğramaz bir şey yoktur.” Abdullah Cevdet, *İçtihat* adlı dergisinde, İslam’ın inanç (iman) koşullarını da tartışmış, örneğin, görünmeyen meleklerle inancın akla uygun olmadığını ileri sürmüştür.

Atatürk, hiçbir zaman, İslam’ın inaklarını yargılamamıştır. Çünkü, bu konuda, Osmanlı aydınları yeterince tartışmışlardır. Atatürk için, Aydınlanma, tarihin bir döneminde kalmış bir aydınlar hareketidir. Daha ileri bir toplum tasarımı yapmak gerekiyordu. Eğitim siyasası, bu ileri toplum tasarımı üzerine kurulmuştur. Cumhuriyet devrimcilerine göre, toplumun kalkınması için, ileri bir eğitim siyasası gütmek zorunluydu. Atatürk, Kurtuluş Savaşı’nın en yoğun yaşandığı dönemde bile, bir eğitim kurultayı toplamış ve eğitimin ilerici yönünü tartışmıştır. Atatürk, öncelikle bir düşünce devrimi yapmak istemiştir. Kafalar değişmeden, toplumu değiştirmek olanaksız görünmüştür onun için. Akıl, dine egemen olmalıdır, ancak, dini sorgulayarak değil, doğrudan eğitim siyasasını değiştirerek yapılmalıydı bu. Önce, bilimsel devrimi yapmak gerekirdi. Bu da, sanayi devriminden sonra ortaya çıkan olgucu düşünce idi. Olgucu bilimlerin egemen olduğu bir eğitim siyasasını gerçekleştirmek için, Kurtuluş Savaşı sırasında harekete geçti. Bir de, Aydınlanmacılar gibi, ekonomi koşullarının belirleyiciliğini unutmamıştır. Ekonominin koşulları çok önemlidir. O, karma ekonominin en iyi uygulayıcısıdır. Toplumsal artıdeğeri, halk için kullanmıştır.

Bir yandan sömürgeci güçlerin silahlı işgallerine karşı ulusal ordu kurmaya çalışıyor, bir yandan da, gelecek toplumun eğitim sorunlarını tartışıyor. Öğretmenleri topluyor ve “ulusal eğitim izlenceleri” üzerinde çalışmalarını buyuruyor. Amacını açıklıyor: “Çocuklarımıza ve gençlerimize yetiştirilirken, onlara, özellikle varlıklarıyla, birliğiyle, halkı ile bağdaşmayan tüm yabancı öğelerle savaşımın gereği, ulusal düşünceleri, karşı düşünceye karşı coşkunca, özveriyle ve güçlü biçimde savunmanın zorunluluğu aşılmalıdır. Yeni kuşağın tüm ruhsal güçlerine bu niteliklerin aşılması olanaklıdır.”

Cumhuriyet’i kurduktan sonra, ilk yaptığı devrimlerden biri eğitim ve öğretim devrimidir. “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*” ile Cumhuriyet’in öğretim siyasasını belirlemiştir: Olgucu bilimlere dayalı öğretim. Bu yasa-yı, aydınlarımız, yanlış Türkçeleştiriyorlar. Yasanın adı, “*Eğitimin Birliği Yasası*” değildir. “*Tevhid-i Terbiye*” değil, “*Tevhid-i Tedrisat*”, yani öğretim birliği. Eğitim, ayrı bir konudur ve ulusaldır. Öğretim ise, evrenseldir. Çağdaş dünya, salt olgucu (pozitif) bilimlere dayalı bir öğretim yapmaktadır. Matematik gösterime dayalı fizik, kimya, biyoloji, astronomi, jeoloji vb. bilimlerin temel alındığı öğretim evrenseldir. Eğitim, insana toplumsal davranışları, tarihsel birikimle elde edilmiş törel değerleri aşılacaktır. Kuşkusuz, ulusal değerleri aşılarken, gelişme yasalarına koşut değişemeyen törel değerleri de düzeltmek gerekir. Bu yüzden, eğitimcinin işlevi, öğreticiye göre daha güçtür. Sıradan bir eğitimde bile, bireyin doğal tepkisiyle karşılaşmak olanaklıdır. Atadan

gelen bir görgünün çağdaş davranış biçimine aykırılığını anlatmak, toplumların gelişme yasalarına koşut yeni davranış biçimleri kazanması gerektiğini anlatarak değişim sağlamak, kolay bir iş değildir. Öyle ki, birey, gelişme yasalarının gereği, ileride yaşarken, geride durduğunun ayırında bile değildir. Duruşuna sahip çıkar ve değişime karşı direnir. Türban, bunun en güzel örneğidir. Bu yüzden, eğitim siyasaları saptanırken, toplumsal ruhbilimin verileri değin, ruhbilimin verilerinden de yararlanılmalıdır. Bütün bunları düşünürsek, bir eğitim siyasasının yaşama geçirilmesinin o değin kolay olmadığını anlarız.

Öğretimin birliği, toplumsal dönüşümü sağlamakta çok etkindir. Çünkü, olgucu bilimlere dayalı bir öğretim siyasası, öncelikle bilimsel devrimi içerir. Bilimsel devrim, doğa ve toplum olaylarını gözlemlemeyi, elde edilen verileri, matematik bir gösterimle ifade etmeyi gerektirir. Doğa ve toplum olaylarını, matematik bir gösterimle ifade etmeyi öğrenen insan, inaklardan kurtulur, yaratıcı anlığın (zihin) etkinleşmesini sağlar. Eğitim, törel alışkanlıkları hedef alır, öğretimin hedefi ise, inaklardır (dogmalar). Aklı egemen kılan olgucu bilimlerle yapacağımız öğretim, yaşayarak yapılan, yaşantının içinde öğrenilen etkinliktir. Eğitim, zekâyaya seslenmez, kendileştikleri ölçüde başarılı olan davranışlar kazandırmayı amaçlar. Öğretim, doğa ve toplum yasalarını, zorunlu değişimleri ve dönüşümleri belirleyerek insanın özgürleşmesini sağladığı halde, eğitim, davranışları kendiliğindenleştirerek özgürleşmeyi önemsemez. Koşullandırmaya dayanan eğitim, kimi zaman, daha soylu akılsal etkinliklere ve edimlere dayanak sağlar. Düşüncesi özgür, buluncu özgür, ekini (kültür) özgür insan yetiştirmek, bu yüzden önemlidir. Düşüncesi, ekini ve buluncu özgür insan, akılsal edimleri kolayca benimser. Pek çok şey, bu yolla kazanılır. Yazık ki, okullarımız, tüm eğitim etkinliklerinden yoksundur. Doğrusu, salt öğretime yaslanan okullarımızın yaptıkları öğretimin niteliği de belirsizdir. Aydınlanma hareketi, özellikle eğitim açısından gereklidir. Çünkü, kendiliğindenleşmiş birçok törenin ve davranış biçimlerinin, akıl yargıcı önünde sorgulanması zorunludur. Akıl yargıcı önünde, böyle davranışları sorgulayabilseydik, ders kitaplarımıza, “Abdest suyu, alyuvarları çoğaltır.” gibi zırvayı, hiçbir güç sokamazdı. Diyebilirim ki, bugün, genç kuşaklara, İslamcı dünya görüşü diye, sirklerde yapıldığı gibi, doğal olmayan davranışlar aşılanıyor. Oysa, toplumsal yaşamın gerekli kıldığı yönde aşilar yapmalıyız.

Atatürk’ün öğretim birliği ile amaçladığı öğretim siyasası, bugün yok edilmiştir. Her şeyden önce, okullarımızda uygulanan öğretim siyasası, toplumsal yaşamın gereklerine uygun değil. Çağdaş uygarlığın gerçekleştirdiği bilimsel gelişmeye yabancıdır. Bilgisayarlarla çağdaş öğretim sağlanmaz. Bilgisayarı kullanan kafa, dinsel düşünceden arınmış, bilimsel düşünce ile donatılmış olmalıdır. Çağdaş öğretim, salt layık (laik olmalıdır), yani, bilimsel bilgi, dinsel inançlar karşısında bağımsız olmalıdır. Öğretim, her türlü bağımlılıktan arındırılmalıdır. Bilimsel bilgi bağımsız ve özgür olma-

lıdır. Olgucu öğretim, her türlü inançtan arındırılmış, kutsal düşüncelerin değil, yurt ve ulus sevgisinin yüceltilmesine yöneltilmelidir. Olgucu bilimlerle yetiştirilmiş insan, bencil olmaz, toplumsal dayanışmaya ve evrensel barışa katkıda bulunur. Olgucu öğretim, genç kuşakları, insanın temel haklarına ve özgürlüğüne saygılı yetiştirir. Bu da, olgucu ruhbilim, toplumbilim ve felsefe öğretimleri ile sağlanabilir. Dinsel bilginin egemen olduğu yerde, insan kuldur, özgürlüğü elinden alınmış sıradan bir yaratıktır. Felsefe öğretimi, bu yüzden çok önemlidir. İnsansal bilimlerin (halkbilim, ruhbilim, antropoloji, etnoloji vb) özdekçi diyalektik yöntemlerle öğretilmesi, emeğin, en yüce değer olduğunu gösterecektir genç kuşaklara. Olgucu bilimlerle yetiştirilmiş genç kuşaklar, üretim sürecine girdiklerinde, tarımsal ve sanayi üretimin artmasını sağlayacaklardır. Ulusal ekonominin, ulusal doğal kaynaklarını halk için işletmek anlamına geldiğini kolay kavrayacaklardır. Felsefe öğretimi, genç kuşaklara, evrensel barışın değerini öğretecektir. Yurtta sağlanamayan barışın, dünyada sağlanmasının olanaksızlığını kavrayacaklardır. Atatürk’ün *Öğretimin Birliği Yasası*, tarihimizin bir geçişini yansıtıyor. Kendi sözleriyle, “Şimdiye dek izlenen eğitim ve öğretim yöntemleri, ulusumuzun tarihinde görülen gerileme nedenlerinin başında gelmektedir.”

Sadece, Hasan Ali Yücel’in hazırladığı “*Orta-öğretim Müfredatı*” adlı yapıtı ve Köy Enstitüleri’nin kuruluş yasasını okuyun, Atatürk’ün eğitim ve öğretim siyasasını anlarsınız. Atatürk, bir Aydınlanmacı değil, bir olgucudur. O, bir “insanlık dinine” inanır. Tevfik Fikret, Atatürk’ü etkilemiştir doğrusu. Türkiye Cumhuriyeti, gelişme yasalarına koşut, yeniden öğretimin birliğine dönmezse, sonu çok acı olacaktır. Abdest suyuyla, Muhammet’in *Kutlu Doğum Haftası*’yla, Cumhuriyet’i kimse ayakta tutamaz. Ülke bölünür, ulus dağılır, devlet tarihe karışır. Bu sözlerim, sıradan ve sığ olarak algılanabilir! Ne ki, halkımızın tarihsel ve toplumsal bilinçten yoksunluğu, sömürgecilerle işbirliği yapan siyasa adamlarının halkı yanlış yönlendirmelerini kolaylaştırıyor.

Aydınlanma maydınlanma hikâye. Yeniden devrim zorunludur. Toplumun devrimci özü, yeniden tarih sahnesine çıkmalıdır. Evrensel insan hakları falan, eskilerin deyimiyle laf ü güzafır. Bugünün aydınları, ulusalcı güçleri, yeniden devrim için örgütlenmeli ve bugünkü iktidarı sandığa gömmelidir. Ordudan mordudan da yarar ummamalıdır. On İki Eylül’ün getirdiklerini görüyoruz. Toplumsal devrim esastır. Halk, kendi istenciyle ve kararıyla kendisini kurtarmazsa, kimse kurtaramaz. Halkın seçtikleri meydanda. Bu, bir çelişki değildir. Toplumun devrimci güçleri, halkı örgütleyecektir. Halkın istenci ve kararı, kendiliğinden devinmiyor. Örgütleyeceksiniz halkı. Ülkemizi, devletimizi ve ulusumuzu seviyorsak, tek çıkar yol budur. Batı burjuva toplumunun örgütlenme biçimiyle olmuyor. Anadolu tarihinde, toplumsal örgütlenme biçimi farklı. Bunu Mehmet Çelebi ile Mustafa Kemal kavrayabilmiş. Yeniden Mustafa Kemal örgütlenmesini ele almalıyız...